

Meslek Yüksekokullarında Verilen Turizm Eğitiminin Değerlendirilmesi: Bir Odak Grup Çalışması

The Evaluation of Tourism Education in Vocational High Schools: A Focus Group Study

Zeki AKINCI*

Öz: Meslek Yüksekokullarında turizm programları turizm sektörüne ara ve orta kademe insan kaynağı yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Mesleki turizm eğitimi veren programların istenilen nicelikte ve nitelikte insan kaynağını yetiştirebilmesi konusunda daha iyi bir turizm eğitimine duyulan ihtiyaca yapılan vurgu giderek artmaktadır. Bu çalışmanın amacı, turizm ile ilgili alanda görevli kamu yöneticilerinin, akademisyenlerin, sivil toplum örgütü yetkililerinin ve profesyonel yöneticilerin müfredatta verilmekte olan derslere, eğitim koşullarına, öğrencilere kazandırılması hedeflenen yetenek ve becerilere ilişkin görüşlerin değerlendirilmesidir. Bu çalışmada, mevcut ve hedeflenen turizm eğitiminin değerlendirilmesinde “*odak grup*” görüşme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, odak grubu oluşturanlar tarafından ortaya koyulan çapraz fikir ve görüşleri içermesi ve bu görüşlerin hedeflenen kaliteli turizm eğitime katkı sağlayabilecek çözümleri ortaya koyması gibi nedenlerle tercih edilmiştir. Araştırmanın sonucunda elde edilen verilere bakıldığında, nitelikli insan kaynakları yetiştirmeyi amaçlayan mesleki turizm eğitimi veren okullarda müfredat, akademik takvim, staj uygulamaları ve fiziki yetersizlikler gibi önemli sorunların hala devam ettiği görülmüştür. Bununla birlikte arz cephesi olan okullar, talep cephesi olan turizm sektörü ve hem düzenleyici hem de denetleyici olan kamu kuruluşları arasında işbirliği ve eşgüdümün yeterli düzeyde olmadığı saptanmıştır.

Anahtar sözcükler: Turizm Sektörü, Turizm Eğitimi, Mesleki Turizm Eğitimi

Abstract: Tourism programs in vocational schools aim to train intermediate and mid-level human resources for the tourism sector. There is increasing emphasis placed upon the requirement that programs providing vocational tourism education provide better tourism education, raising the required human resources in terms of both their quality and quantity. In this study the “focus group” interview method was used in the evaluation of the existing and targeted tourism education. This methodology was preferred because divergent ideas and opinions are discussed by the members of focus group so that these opinions put forward solutions to obtain the targeted quality in tourism education. This study aims to evaluate the views of the officials regarding public administrators in the field of tourism, academics, NGO officials and professional managers on the courses offered in the curriculum, training conditions, targeted skills and abilities that the students are to obtain. According to the data obtained in this survey, in the schools providing vocational tourism education and aiming to educate qualified human resources, it was observed that important problems such as: the academic calendar, training practices and physical deficiencies still remained. However, there was found to be an inadequate level of cooperation and coordination between the supply side (the vocational high schools), the demand side (the tourism sector) and the public institutions as well as in the regulatory and supervisory tasks.

Keywords: Tourism Sector, Tourism Education, Vocational Tourism Education

---

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği, Antalya. zakinci@akdeniz.edu.tr

Giriş

Dünyada ve ülkemizde turizm, hızlı bir değişimin, gelişimin ve yoğun rekabetin yaşandığı sektörlerin başında gelmektedir. Turizm endüstrisinin ülke ekonomisine direkt ve dolaylı sağladığı çok yönlü katkılar göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan öneminin yadsınamayacak düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Dünya Turizm Örgütü'nün (WTO) verilerine göre, ziyaret edilen ülkeler arasında Türkiye 2013 yılında Dünya sıralamasında 6. sırada ve turizmden elde edilen gelir sıralamasında ise 12. sırada yer almaktadır. 2014 yılında turizm gelirlerinin Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı %4,3, turizm gelirlerinin ihracata oranı %21,7, turizm gelirlerinin dış ticaret açığını kapama oranı %40,8 olmuştur (AKTOB 2014). Bu göstergeler, turizmin ülkemiz ekonomisi açısından yerinin ve öneminin anlaşılması açısından büyük önem arz etmektedir.

Uluslararası rekabetin yoğun olarak yaşandığı turizm sektöründe ülkemizin dünya turizm pastasından hedeflediği payı ve geliri elde edebilmesi için hem yapısal alanda hem de hizmet alanında sürdürülebilir rekabet düzeyine ulaşması gerekmektedir. Yapısal alanda; dünya standartlarına uygun, insanların rahatını ve beğenisini sağlayacak alt yapı ve üst yapı tesislerini kurmak ve işletmek, hizmette ise; bu alanda görev yapacak personelin iyi bir şekilde eğitim almasını ve yetiştirilmesini sağlamak gerekmektedir. Bu çalışmada, turizm sektörünün ihtiyaç duyduğu nicelikte ve nitelikte insan kaynaklarının yetiştirilmesi için öğrencilerin aldığı mesleki turizm eğitiminin değerlendirilmesi ve turizm eğitimi ile ilgili paydaşların (sektör, kamu ve akademik çevre) sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunların çözümünü sağlayacak önerilerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Turizm sektörünün ülke ekonomilerine yapmış olduğu katkının sürekli bir artış göstermesi (Keung 2000, 121), turizm pazarında rekabeti artırarak nitelikli insan gücüne olan bağlılığını daha da açığa çıkarmıştır (Sem & Clements 1996, 94). Turizm sektöründe yaşanan yoğun rekabet ortamında sunulan hizmetin kalitesine verilen önemin artması nedeniyle turizm eğitime verilen önem de artmaktadır. Hizmet kalitesinin artmasında en etkin ve etkili yolun doğru ve amaca uygun bir eğitimin verilmesi olduğu tartışmasız bir olgudur.

Mevcut turizm eğitimi göz önüne alındığında, turizm eğitimi alanında akademik çalışmalar yapan akademisyenlerin turizm eğitimi konusunda ortak bir görüşe sahip olmadıkları ve hala bu konuda tartışmanın devam ettiği görülmektedir. 1999, 2002 ve 2012 yıllarında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen turizm eğitimi çalıştaylarında yapılan sunumlar incelendiğinde turizm eğitimi konusunda turizm sektörü, kamu ve akademik kurumları arasında işbirliğinin ve eşgüdümün istenilen düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır.

Yapılan bu çalışmada önce turizm eğitimi ve mesleki turizm eğitimi konusunda ilgili alan yazınında yapılmış olan araştırmalarda ve çalışmalarda ortaya konulan görüşlere kapsamlı olarak yer verilmiştir. Daha sonra çalışmamızda kullanılan odak grup görüşmesi ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Bu yöntem kapsamında grup çalışmasındaki katılımcıların öncelikle sorunlar hakkındaki görüşleri, sonrasında da sorunların çözümü hakkındaki görüş ve önerileri belirtilmiştir. Bu kapsamda grup çalışmasındaki katılımcıların ortaya koymuş olduğu görüş ve öneriler çerçevesinde okul (arz cephesi), sektör (talep cephesi) ve kamu (düzenleyici ve denetleyici cephe) olmak üzere turizm eğitimi paydaşlarına kaliteli turizm eğitimi verilebilmesi için faydalı olacağını düşünülen görüş ve öneriler sunulmuştur.

Turizm Eğitimi

Turizm olayının ve turizmin işlevlerinin halka ve öğrencilere öğretilmesi, turizm konusunda toplumun ve sektörün ihtiyaç duyduğu bilgili ve nitelikli işgören ve yönetici yetiştirmeyi (Maviş

& Kozak 1992, 169), araştırma ve planlama çalışmalarını geliştirmeyi, işletmelerin verimliliğini artırmayı, ülkesel ve küresel turizm sektöründe meydana gelen değişimleri ve gelişimleri takip edebilmeyi sağlayan bilimsel metotların ortaya çıkarılması için yapılan eğitimidir. Turizm eğitimi ile turizm bilincinin toplumda yerleştirilmesi, hiçbir turiste ayırım yapılmaksızın saygı ve konukseverlik içinde eşit ve dürüst hizmet etme anlayışının verilmesi (Olalı 1982, 264), hizmet kalitesinin yükseltilmesi, her kademedede iyi eğitilmiş eğitici kadrosu ile nitelikli işgörenlerin yetiştirilmesi, sektör, eğiticiler, yöneticiler gibi turizm alanında faaliyet gösteren tüm aktörler arasında tam anlamı ile sağlanan işbirliği, turizmin yönetim standartlarının arttırılması ve turizm alanında yürütülen insan kaynakları politikalarının sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır (Baum 1995, 184-185).

Türkiye’de mesleki turizm eğitimi, örgün ve yaygın eğitim türü olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Örgün turizm eğitimi veren kurumlar; ortaöğretim ve yükseköğretim (önlisans ve lisans) düzeyinde eğitim veren okullardan oluşmaktadır. Yaygın turizm eğitimi ise, gerek resmi gerekse özel kurumlar tarafından verilen kısa süreli mesleki kurslar niteliğinde bir görünüme arz etmektedir (Ünlüönen & Boylu 2005, 15).

Mesleki turizm eğitimi, turizm işletmelerinin ihtiyaç duydukları teorik, uygulamalı bilgi ve becerilere sahip personel yetiştirmek, personele işini daha iyi yapabilmesi için gerekli bilgileri sistemli bir şekilde kazandıran bir süreçtir. Mesleki turizm eğitimi, turizm işletmelerinin bugün sıkça dile getirdikleri hizmet kalitesi, müşteri memnuniyeti, verimlilik, kârlılık vb. amaçları gerçekleştirmede üzerinde önemle durmaya başladıkları bir olgu haline gelmiştir (Aymanıkuy ve Aymanıkuy 2002, 30). Modern turizm anlayışının gerektirdiği hizmet kalitesinin sağlanması ve turist ile turiste hizmet eden işgörenler arasındaki ilişkilerin sağlıklı ve kaliteli olarak gerçekleştirilmesi zorunluluğu, büyük ölçüde sektörde istihdam edilen işgücünün meslekî eğitim düzeylerinin yüksek olmasına bağlıdır (Alp 1992, 47; Christou, 1999, 683) ve bu nitelikli insan gücü de ancak etkin ve kaliteli turizm eğitim ve öğretimiyle sağlanabilir (Ünlüönen 2000, 218). İnsan kaynağına yatırım yapılmadığı sürece yapısal yani fiziksel ve teknolojik donanım ve ekonomik gelişmeler hizmet kalitesinin arttırılmasında ve geliştirilmesinde tek başına bir önem ifade etmemektedir (Seymen 2002, 17).

Ünlüönen ve Boylu (2005) ve Pelit ve Güçer (2006), mesleki turizm eğitiminin gerekliliği şu şekilde ifade edilmiştir (Aksu & Bucak 2012, 9-10):

- Turistin beklediği hizmet kalitesinin yükselmesi; eğitilmiş insan gücü turizm faaliyetlerinde yer alan fiziki elemanlara etkinlik ve anlam kazandıran bir unsurdur. Eğitilmiş insan unsurunun yeterliliği, turistin beklediği düzeyde hizmet almasını sağlamaktadır.
- Yoğun rekabet ortamı; yoğun bir rekabetin yaşandığı dünya turizm piyasalarına, standarda uygun ve kaliteli turistik mal ve hizmetle girebilmek için hem genel olarak toplumun turizmin önemini kavraması, hem de yeterli sayıda nitelikli personelin olması gerekmektedir. Nitelikli personelin yetiştirilebilmesi ise, ancak kaliteli turizm eğitimi ile mümkündür.
- Turizm işletmelerinin emek-yoğun olması; turizmin üst yapı kaynaklarını oluşturan temel unsurlardan olan işletmelerin, ürettiği ve satışa sunduğu ürünlerin emek-yoğun olması, bu süreçte görev alan bireylerin işlerinin uzmanı olması, diğer bir ifadeyle kalifiye nitelik taşımalarını gerekli kılmaktadır. Çalışanların bu süreçteki katkıları ise, şüphesiz ki alanlarıyla ilgili gördüğü eğitimle orantılı olacaktır.

Turizm eğitimi veren kurumların temel amacı, turizm sektöründe iş görece elemanları temel eğitimden geçirip yönetim tekniklerini öğretmek, dünyada hakim kabul görmüş anlayışa uyum sağlayan; yeni kavram, fikir ve teknolojilerini kavratan; tüm eğitim alanlarına turizm bilinci ve

felsefesini kazandıran; turizm sektörünün gelişmesine katkıda bulunan ve nihayetinde turizm hareketini ve ekonomisini halk ile öğrenim gören gençliğe öğretmek turizm konusunda bilgili, kalifiye işgören çalışan ve yönetici yetiştirilmesini amaçlayan çalışmalar bütünüdür (Hacıoğlu 1992, 92; Sezgin 2001, 135; Mısırlı 2002, 42; Üzümcü & Bayraktar 2004, 80). Buna ek olarak mesleki turizm eğitiminde, öğrencilere mesleki turizm bilgilerini öğretme, mesleki becerilerini geliştirme ve istenilen mesleki turizm davranışlarını oluşturma hedefleri esas alınmaktadır (Alkan *et al.* 1998, 7).

Turizm eğitimi mesleki eğitim içerisinde değerlendirilmektedir. Turizm mesleki eğitimi, milli eğitim sisteminin bütünlüğü içinde turizm eğitimiyle ilgili her türlü mesleki eğitim hizmetlerinin planlanması, araştırılması, geliştirilmesi, organizasyonu ve eşgüdümü ile yönetim, denetim ve öğretim etkinliklerinin bütünü şeklinde tanımlanmaktadır (Alkan *et al.* 1998, 5) Bu doğrultuda teori ile uygulamanın bir arada yapılması gereken mesleki turizm eğitiminde başarı ancak dersi veren öğretim elemanlarının uygulama tecrübesine ve becerisine sahip olmaları ve öğrencilere süreçleri yaşatarak öğretmeleri ile mümkündür. Ayrıca, sektörün yararlandığı ve kullandığı tüm teknolojik yenilikler, turizm eğitimine uygunluğu araştırıldıktan sonra uygulamaya geçirilmelidir (Hacıoğlu 1992, 94). Bununla birlikte, eğitim veren kurumlar eğitim sürecinde sektörle işbirliği ve eşgüdüm içerisinde bulunarak toplumun ve sektörün taleplerini karşılayacak nitelikleri öğrencilere kazandırmalıdır.

Meslek yüksekokullarında önlisans düzeyinde turizm eğitimi veren programların amacı, turizm işletmelerinin ihtiyaç duyduğu, teorik ve uygulamalı eğitim almış ve mesleki becerilere sahip olan ara kademe insan kaynağını yetiştirmektir. Bu bağlamda, istenilen nicelikte ve nitelikte öğrenciler yetiştirmek için mesleki turizm eğitiminin müfredatının, akademik takvimin, staj koşullarının vs. belirlenmesinde kamu, turizm sektörü ve turizm alanı akademik yöneticileri eşgüdüm ve işbirliği halinde bulunmak durumundadırlar.

Yöntem

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Antalya’da kamu kuruluşlarının turizmle ilgili alanında görevli olan yöneticilerin, turizm sektöründe konaklama işletmelerinde görevli yöneticilerin ve Akdeniz Üniversitesi bünyesindeki meslek yüksekokullarında görevli akademisyenlerin mesleki turizm eğitimine yönelik tutumlarını, algılarını ve eğilimlerini ve grup üyeleri arasındaki etkileşimi ortaya koymaktır. Araştırmanın amacına ulaşabilmek için “*Turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirmek için mevcut mesleki turizm eğitimini yeterli buluyor musunuz?*” sorusuna “*evet, hayır veya kısmen*” yanıtı ile cevap vermeleri istenmiştir. “*Hayır*” veya “*Kısmen*” cevabını veren katılımcılara “*verilen mesleki turizm eğitiminin istenilen nitelikte eleman yetiştirmek için yeterli olmamasına neden olan faktör ya da faktörler nelerdir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Temel soruya “*Hayır*” veya “*Kısmen*” cevabını veren katılımcıların mesleki turizm eğitiminin istenilen nitelikte eleman yetiştirmek için yeterli olmamasına neden olan faktör ya da faktörlerin neler olduğu konusunda düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır. Daha sonra da belirlenen faktör ya da faktörler konusunda istenilen nitelikte eleman yetiştirmek için görüş ve önerilerini saptamak hedeflenmiştir.

Çalışmamızda odak grup çalışmasının benimsenmesinin en önemli nedeni, mesleki turizm eğitimi konusunda diğer yöntemlere göre daha güvenilir sonuçlar vereceğinin düşünülmesidir. Özellikle mesleki turizm eğitimi konusunda istenilen nicelikte ve nitelikte eleman yetiştirmeyi hedefleyen okul, bu elemanları istihdam edecek sektör ve bu yönde uygulamaların önünü açan/ açacak yasal imkânları sağlayacak kamu sektörü temsilcilerinin aynı anda ve yerde karşılıklı

görüşlerin bildirilmesi, görüş alış-verişinin sağlanması ve ortak paydada buluşulmasının sağlanması açısından odak grup görüşmesi çalışmasının güvenilirliğini artırmaktadır.

Araştırmanın Deseni

Araştırma nitel desende oluşturulmuştur. Nitel araştırma yöntemi, doğal ortamda gerçekleştirildiği için yaşananları anlama, anlamlandırma ve daha sağlıklı yorumlar getirmeye elverişli bir yöntemdir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden araştırmanın doğasına uygun olan olgubilim deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır. Bize tümüyle yabancı olmayan aynı zamanda da tam anlamını kavrayamadığımız olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için olgubilim (fenomenoloji) uygun bir araştırma zemini oluşturur. Olgubilim araştırmalarında veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır. Olgubilim araştırmaları nitel araştırmanın doğasına uygun olarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir. Ancak bir olguyu daha iyi tanımamıza ve anlamamıza yardımcı olacak sonuçlar ortaya koyabilir. Bu yönüyle hem bilimsel alanyazısına hem de uygulamaya önemli katkılar getirebilir (Yıldırım & Şimşek 2013, 78-80).

Araştırmada, yukarıda belirtilen amaca ulaşmak için veri toplama yöntemi olarak nitel araştırma yöntemlerinden biri olan odak grup yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma tekniklerinin doğal ortama duyarlılık sağlaması, araştırmacının katılımcı rolü olması, bütüncül bir yaklaşıma sahip olması, algıların ortaya konmasını sağlaması, araştırma deseninde esnekliği olması ve tümevarımcı bir analize sahip olması önemli özellikleridir. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinlemesine araştırılmasıdır (Yıldırım & Şimşek 2013, 45).

Odak grup, bir grup katılımcının birbirlerinin görüş ve fikirlerini etkileyerek paylaştıkları belirli bir konu hakkında sorunlarını tartışarak soruna çözümler bulmayı veya olası görüşleri elde etmeyi amaçlayan nitel bir veri toplama yöntemidir. Odak grup, bir moderatör tarafından yönetilen, benzer niteliklerdeki farklı katılımcılarla birkaç kez yinelenen, rassal olarak seçilmiş sekiz ile on iki katılımcıdan oluşmaktadır. İnsanların belli bir görüşe, olaya, deneyimlere nasıl yaklaştığını belirlemeyi amaçlayan çalışmalarda odak grup özellikle etkili bir yöntemdir ve katılımcıların kavramlara, ürünlere, hizmetlere veya programlara ilişkin tutumlarını, algılarını ve eğilimlerini grup üyeleri arasındaki etkileşimle ortaya koymaktadır. Bu anlamda odak grup görüşmelerinin en önemli avantajı, grup içi etkileşimin ve grup dinamiğinin bir sonucu olarak yeni ve farklı fikirlerin ortaya çıkmasıdır (Sekaran 1992, 218; Krueger 1994, 6-10; Aaker *et al.* 2004, 196). Ayrıca, odak grup tartışması, katılımcıları yüz yüze görüşmeden daha fazla harekete geçirmekte ve bunun yeni görüş ve yorumları daha anlamlı kılmaktadır. Katılımcılar, birbirlerinin görüş ve fikirlerini etkileyerek ilgili konunun sorunlarını tartışarak soruna çözümler bulmayı veya olası görüşleri elde etmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Aaker *et al.* 2004, 196). Odak grup görüşmelerinden elde edilen bulgular, insanların birbirini etkilediğini ve tartışma sürecinde bireysel görüşlerin değişebildiğini göstermektedir (Yılmaz & Yolal 2008, 181). Odak grup, rassal olarak seçilmiş sekiz ile on iki katılımcıdan oluşmaktadır (Sekaran 1992, 218).

Odak grup görüşmelerinin çözümlenmesi, nitel araştırmalarda kullanılan diğer veri toplama yöntemlerinde olduğu gibidir. Çözümlemeler, daha az yapılandırılmış ve daha çok açıcıdır. Nitel bir veri toplama yöntemi olan odak grup görüşmelerinde genelleme kaygısı olmadığından sayısallaştırmaya da gerek yoktur. Amaç genellemelere ulaşmak değil, görüşleri ortaya çıkarmaktır. Bundan dolayı sonuçları verirken yüzde, frekans ya da istatistiksel testlere ve tablolara gerek yoktur. Dahası sonuçlar nicelleştirilmemelidir. Sayısal veriden çok bireysel düşüncelerin farklılıklarının nasıl verildiği önemlidir. Odak grup görüşmesinin raporlaştırılmasında

önemli olan sayılar değil, katılımcıların ne söylediğidir. Raporda araştırmacılar, analiz yaparken ve raporlaştırırken konuşma dilinin olduğu gibi kalmasına dikkat etmelidir (Çokluk *et al.* 2011, 105).

Görüldüğü gibi odak grup görüşmeleri daha çok yüzeydeki bilgilerin ortaya çıkarılması amacıyla kullanılmaktadır. Odak grup görüşmelerinin amacı, belirlenen bir konu hakkında katılımcıların bakış açılarına, yaşantılarına, ilgilerine, deneyimlerine, eğilimlerine, düşüncelerine, algılarına, duygularına, tutum ve alışkanlıklarına dair derinlemesine, detaylı ve çok boyutlu nitel bilgi edinmektir. Önemli olan genellemelere gidecek bilgilere ulaşmak değil, katılımcıların görüşlerinin ve bakış açılarının betimlenmesidir (Yılmaz & Oğuz 2011, 98).

Araştırma, meslek yüksekokullarındaki mesleki turizm eğitimi ile sınırlı olup, diğer okullarda (turizm meslek liseleri ve turizm fakülteleri) verilen turizm eğitimi üzerinde durulmamıştır. Bu araştırma Antalya İlinde turizm ile ilgili alanlarda görev yapan kamu, turizm sektörü ve meslek yüksekokulundaki akademisyenler ile sınırlıdır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Antalya İli Kültür ve Turizm Müdürlüğünde görevli 3 yönetici, 3 ulusal zincir otelin insan kaynakları müdürleri ve Meslek Yüksekokullarının turizm programlarında görevli 3 akademisyen oluşturmaktadır.

Araştırma amaçlı örnekleme yöntemi izlenerek yapılmıştır. Nitel araştırma sürecinde ortaya çıkan amaçlı örnekleme yöntemi, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak vermektedir. Bu anlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri pek çok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur. (Yıldırım & Şimşek 2013, 135). Bu örneklemede seçim için önemli olduğu düşünülen ölçütler belirlenmekte ve bu ölçütlere göre seçilen örneklemin, sınırlandırılmış bir tarzda ilgili araştırma evreninde olması olası çeşitlilik, zenginlik, farklılık ve aykırılıkları çalışmalarına dahil ederek bütüncül bir resim elde etmek amaçlanmaktadır. Bundan dolayı çalışmada amaca uygun bir örnekleme yoluna gidilmiş ve seçilen çalışma grubuyla odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Bilindiği gibi nitel araştırmada birincil amaç genelleme olmadığı için nitel araştırma indirgemeci değildir; yani olguları önce parçalara ayırıp çalışarak bulunan sonuçları evrene genelleme amacı yoktur ve genellikle evrenin bütünü ile çalışırlar. Ancak bu durum, yani nitel araştırmalarda örnekleme sorununun kuramsal bir kaygı olmadığı konusu, son yıllarda birkaç nedenle değişmiştir. İlk olarak, karmaşık ve katmanlaşmış olan modern toplumun bütünü içerisinde kendine özgü özellikleri olan alt katmanlar ortaya çıkmıştır ancak her katmanın kendi başına bir evren olarak çalışılması neredeyse mümkün değildir. İkinci olarak, nicel araştırmanın yanı sıra ikinci bir araştırma yöntemi olarak ortaya çıkan nitel araştırma geleneği içinde, bulunan sonuçların belli oranlarda (en azından çalışılan durumlar arasında karşılaştırmaya olanak tanıyacak şekilde) ve oldukça sınırlandırılmış bir tarzda sadece ilgili durumlara genellenmesi ihtiyacı hissedilmiştir. Üçüncü ve son olarak, nicel araştırma geleneğinden gelen fakat yaptıkları deneysel çalışmalara nitel araştırmanın kendine özgü güçlü yanlarını yansıtmak isteyen araştırmacılar, geleneksel nitel araştırma desenleri içine nicel araştırmayla özdeşleşmiş bazı örnekleme tekniklerini katmışlardır. Nitel araştırmada amaç, genelleme değil bir evrende olması olası çeşitlilik, zenginlik, farklılık ve aykırılıkları çalışmalarına dahil ederek bütüncül bir resim elde etmektir. Nitel araştırma çalışılan konuyu derinlemesine ve tüm olası ayrıntıları ile incelemeyi amaç edinmektedir (Yıldırım & Şimşek 2013, 131-135).

Odak grup görüşmesi yöntemi çalışma grubuna detaylı bir şekilde açıklanmış ve araştırma konusu ve amacı geniş kapsamlı olarak aktarılmıştır. Katılımcılara meslek yüksekokulunda veri-

len mesleki turizm eğitimi ile ilgili bilgileri içeren dokümanlar (eğitim-öğretim, sınav ve staj yönetmelikleri, akademik takvim, ders müfredatı ve ders içerikleri) verilmiştir. Daha sonra çalışma grubunu oluşturan dokuz kişi, her grupta üç kişi olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Grupların homojenliğini sağlamak için her üç grupta da kültür ve turizm müdürlüğünden bir yönetici, otel insan kaynakları yöneticisinden bir yönetici ve meslek yüksekokullarında görevli akademisyenlerden bir akademisyen yer almıştır. Odak grup çalışması, konu ile ilgisi uzmanlık derecesinde olan bir yürütücü kontrolünde ve beyin fırtınası şeklinde tartışmalara da olanak sunan bir açık uçlu soru-cevap düzleminde gerçekleştirilmiştir. Her çalışma grubundan bir katılımcı moderatör görevini üstlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Çalışma grubunu oluşturan kişilere meslek yüksekokullarında mesleki turizm eğitimi konusundaki görüşlerini almak üzere araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine göre bir “*görüşme formu*” düzenlenmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme formu, yarı yapılandırılmış açık uçlu beş sorudan oluşmaktadır. Karasar’a göre (1995) bu yöntem, ne tam yapılandırılmış görüşmeler kadar katı ne de yapılandırılmamış görüşmeler kadar esnek; iki uç arasında yer almaktadır (Karasar 1995, 165). Ayrıca, yapılan araştırmada açık uçlu soruların kullanılması, görüşme sürecine daha fazla esneklik kazandırmakta, görüşülen kişilere daha fazla esneklik kazandırmakta, daha fazla konuşma imkânı vermekte ve daha detaylı bilgiler almayı sağlamaktadır (Kuş 2003, 185).

Verilerin Analizi

Çalışma grubundaki katılımcılara “*Turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirmek için mevcut mesleki turizm eğitimini yeterli buluyor musunuz?*” sorusuna “*evet*”, “*hayır*” veya “*kısmen*” yanıtı ile cevap vermeleri istenmiştir. “*Hayır*” veya “*kısmen*” cevabını veren katılımcılara “*verilen mesleki turizm eğitiminin istenilen nitelikte eleman yetiştirmek için yeterli olmamasına neden olan faktör ya da faktörler nelerdir?*” sorusu yöneltilmiştir. Böylece alt faktörlerin sınırlanmadan serbest bir şekilde ortaya konulması ve ele alınması amaçlanmıştır.

Odak grup görüşmesi 28.04.2014 tarihinde meslek yüksekokulunun toplantı salonunda rahat bir ortamda yapılmıştır. Katılımcılar kendilerini diğer katılımcılara tanıtmışlardır. Görüşmeler iki oturum şeklinde düzenlenmiştir. Sabah oturumu 10:00-11:30 arasında ve öğle oturumu 14:00-15:30 arasında yapılmıştır. Birinci ve ikinci oturum görüşmeleri 90’ar dakika sürdü. İlk 30 dakika meslek yüksekokulunda verilen mesleki turizm eğitimi ile ilgili bilgileri içeren dokümanlar (eğitim-öğretim, sınav ve staj yönetmelikleri, akademik takvim, ders müfredatı ve ders içerikleri) hakkında bilgiler verilmiş ve dokümanlarla ilgili yöneltilen sorular cevaplanmıştır. Daha sonra oluşturulan her üç çalışma grubundaki her katılımcıya temel soru ile ilgili görüşlerini belirtmeleri için 15’er dakika konuşma hakkı verilmiştir. Her çalışma grubundaki üç katılımcının konuşmaları bittikten sonra konu ile ilgili görüşlerinde düzeltme ve ekleme yapma, kendilerine yöneltilen sorulara cevap verme ve tartışma imkanı sağlamak için toplam 15 dakika verilmiştir. Oluşturulan her grubun görüşmeleri ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir.

İkinci oturumda yine üçerli üç çalışma grubu ile görüşmelere devam edilmiştir. İkinci oturumda “*mesleki turizm eğitim alanında istenilen nitelikte eleman yetiştirmek ve mevcut sorunları çözmek için neler yapılmalıdır?*” sorusu ile ilgili her katılımcının görüş ve önerilerini almak için her gruptaki her katılımcıya 20 dakika konuşma hakkı verilmiştir. Moladan sonra 20 dakika soru ve cevap şeklinde görüşmelere devam edilmiştir. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve daha sonra çözümlenmiştir. Toplanan veriler bilgisayar ortamına aktarılmış, betimsel analiz tekniği ile incelenmiş, her soruyla ilgili belirlenen görüş ve düşünceler araştırmacı

tarafından değerlendirilmiştir.

Betimsel analiz tekniğine göre elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler, önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır. Ortaya çıkan temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye dönük tahminlerde bulunulması da araştırmacının yapacağı yorumların boyutları arasında yer alır (Yıldırım & Şimşek 2013, 256).

Odak grup çalışmasına katılan katılımcıların gerçek kimlikleri yerine kimlikleri; 1A1: birinci grup birinci akademisyen, 1K1: birinci grup birinci kamu yöneticisi, 1O1: birinci grup birinci otel işletmesi yöneticisi, 2A2: ikinci grup ikinci akademisyen, 2K2: ikinci grup ikinci kamu yöneticisi, 2O2: ikinci grup İkinci otel işletmesi yöneticisi, 3A3: üçüncü grup üçüncü akademisyen, 3K3: üçüncü grup üçüncü kamu yöneticisi ve 3O3: üçüncü grup üçüncü otel işletmesi yöneticisi olarak kodlanmıştır.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular iki kategori halinde sunulmaktadır. Birinci kategoride “*Turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirmek için mevcut mesleki turizm eğitimini yeterli buluyor musunuz?*” sorusu doğrultusunda katılımcıların tanımlanan kodlarına göre görüşlerine değinilmiştir. İkinci kategoride ise, “*mesleki turizm eğitim alanında istenilen nitelikte eleman yetiştirmek ve mevcut sorunları çözmek için neler yapılmalıdır?*” sorusuna katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar kodlarına göre belirtilmiştir.

Mevcut Mesleki Turizm Eğitiminin Değerlendirilmesi ve Sorunlar

“*Turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirmek için mevcut mesleki turizm eğitimini yeterli buluyor musunuz?*” sorusuna “*evet*”, “*hayır*” veya “*kısmen*” yanıtı ile cevap vermeleri istenmiştir.

Bu soruya çalışma grubu katılımcılarının hiç birinin “*evet*” görüşünde olmadığı, iki akademisyen, üç kamu yöneticisi ve iki otel yöneticisi “*kısmen*” ve bir otel yöneticisi ve bir akademisyen ise “*hayır*” görüşünde oldukları ifadelerinden anlaşılmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Mesleki Turizm Eğitiminin Değerlendirilmesi

Katılımcılar	1A1	1K1	1O1	2A2	2K2	2O2	3A3	3K3	3O3
Evet									
Kısmen	x	x		x	x	x		x	x
Hayır			x				x		

Bu çerçevede odak grup görüşmesi yoluyla elde edilen veriler “*evet-kısmen-hayır*” yanıtı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur. “*evet*” yanıtı verilmediği için, “*kısmen ve hayır*” yanıtı temelinde, tek tek katılımcıdan her birinin konuşmaları incelenmiş ve bu çerçevede katılımcılara ait kodlamalar olarak belirlenmiştir.

Araştırmacı tarafından “*Hayır*” veya “*Kısmen*” cevabını veren katılımcılara yöneltilen “*Verilen mesleki turizm eğitiminin istenilen nitelikte eleman yetiştirmek için yeterli olmamasına neden olan unsur ya da unsurlar nelerdir?*” sorusuna katılımcıların vermiş oldukları yanıtlar aşağıda sunulmuştur.

1A1: Kısmen. Öncelikle meslek yüksekokulları turizm programlarına sınavsız öğrenci

yerleştirilmesi, program müfredatının sürekli değişmesi kaliteli mesleki turizm eğitiminin verilememesinde önemli faktörlerin başında geldiğini düşünüyorum. Şu anda Türkiye’de meslek yüksekokullarındaki turizm programlarında müfredat karmaşası yaşanmaktadır. Ayrıca uygulama alanı yetersizliği söz konusudur.

1K1: Kısmen. Turizm sektörü işletmelerinin ve okul yöneticilerinin basında çıkan ifadeleri kapsamında okul-sektör işbirliğinin yeteri düzeyde olmamasının önemli bir faktör olduğu kanısındayım.

1O1: Hayır. Ben de okul-sektör işbirliğinin yetersiz bir düzeyde olduğuna inanıyorum. Turizm eğitimi veren okullar için akademik takvim tarihlerini yanlış buluyorum. Staj konusunda tamamen bir belirsizlik söz konusudur. Sektör turizm eğitime kendi sektörel penceresinden, akademisyenler kendi akademik pencerelerinden bakıyorlar. Mesleki turizm eğitimi veren turizm programları için akademik takvim tarihleri turizm sektörünü dikkate almadan hazırlanmaktadır. Bu öğrenciler sektörün en yoğun olduğu mevsimin ortasında okullarındaki eğitimi tamamlamaktadırlar. Biz insan kaynakları planlamasını ve personel istihdamını tamamladıktan sonra, öğrenci sezonun ortasında geliyor, staj yapmak istiyor veya iş istiyor. İsteği kabul edilmezince de sektöre küsüyor.

2A2: Kısmen. Bir akademisyen olarak hazırlanan müfredatın ihtiyaçları karşılamaktan çok uzak ve yetersiz olduğuna inanıyorum. Turizm programları açısından akademik takvimin verimli olmadığı kanısındayım. Akademik takvimle bağlantılı olarak staj eğitimi de içinden çıkılmaz bir hal aldı. Türkiye’de yabancı dil dersi veriliyor; fakat öğretilmiyor. Akademik takvim konusunda da sürekli sektörden serzeniş duyuyoruz. İlgili birimlere iletiyoruz; ama çözülüyor.

2K2: Kısmen. Mesleki turizm eğitiminin çok yönlü sorunları olduğunu düşünüyorum. Öncelikle her yerde hatta turizm hareketlerinin bile yaşanmadığı bölgelerde bile meslek liselerinde ve meslek yüksekokullarında turizm programlarının açılması ve olması sorunun çok yönlü olmasının yanı sıra çok köklü olduğunu düşündürüyor.

2O2: Kısmen. Mesleki turizm eğitimi müfredatı içerik açısından eksiklikler içeriyor. Akademik takvim bizim zamanında insan kaynaklarını temin etmemizi engelliyor. Staj konusu da ele alınması gereken ayrı bir konu bence. Gereksiz yerde turizm eğitimi veren meslek yüksekokulu var, gerekli yerde ya yok ya da turizm eğitimi alan öğrenci sayısı az.

3A3: Hayır. Akademisyenlerin mesleki deneyimleri, meslek yüksekokulları fiziki koşulları, sınavsız geçiş sistemi ve sektörün ilgisi açısından sorunlar olduğu fikrindeyim.

3K3: Kısmen. Okul ve sektör arasında uyumlu bir işbirliğinin pek olmadığını gözlemliyorum. Her iki tarafta turizm sektörüne kendi penceresinden bakıyor. Her iki tarafta kendi düşüncesinin doğru olduğunu düşünüyor.

3O3: Kısmen. Ben mesleki turizm eğitimi alan ve bize gelen öğrencileri değerlendirerek iş almak istiyorum. Turizm sektöründe mesleki bir kariyer planı yapan çok az öğrenci gözlemliyorum. Ayrıca meslek yüksekokullarında yabancı dil öğretilmiyor. Bizim açımızdan öğrencilerin mesleki bilgi ve tecrübe yetersizliklerini kısa sürede hizmet içi eğitimlerle gidermemiz mümkün ama yabancı dil yetersizliklerini kısa sürede yeterli hale getirmemiz mümkün değil.

Yukarıda katılımcıların ifadelerinde ortaya koydukları sorunlara neden olan unsurlar tablo halinde verilmiştir. Tablo 2.’de görüldüğü gibi katılımcılar arasında etkileşim nedeniyle bir katılımcı tarafından belirtilen bir sorun, diğer katılımcıların çoğu tarafından tekrarlanmamak amacıyla belirtilmediği anlaşılmaktadır. Çoğu katılımcı kendisi tarafından bir sorun olarak algılanan ve ifade edilmeyen sorunları ortaya koymuşlardır.

Tablo 2. Mesleki Turizm Eğitiminin Sorunları

Katılımcılar →	1A1	1K1	1O1	2A2	2K2	2O2	3A3	3K3	3O3
Sorunlar ↓									
Sınav Sistemi Sorunu	x						x		
Müfredat Sorunu	x			x		x			
Okul-Sektör İşbirliği Sorunu		x	x				x	x	
Akademik Takvim Sorunu			x	x		x			
Staj Sorunu			x	x		x			
Akademik Bakış Sorunu			x						
İstihdam Sorunu			x						
Sektörden Yılma Sorunu			x						
Yabancı Dil Sorunu				x					x
Eşgüdüm Sorunu				x					
Okul Kuruluş Yeri Sorunu					x	x			
Akademik Yetersizlik Sorunu							x		
Fiziki Yapı Sorunu	x						x		
Öğrenci Sorunu									x

Mevcut Sorunları Çözmek ve İstenilen Nitelikte Eleman Yetiştirmek İçin Yapılması Gerekenler

1A1: Herkesin iyi niyetle bir şeyler yapmaya çalıştıklarına inanıyorum. Meslek yüksekokullarına girişte merkezi sınav olmalı ve öğrenci kaynağı turizm meslek liseleri olmalıdır. Benim okulumun verdiği eğitimin kalitesinin ve bulunduğu ilin çekiciliğinin yüksek olduğuna inanan öğrenciler Türkiye'nin tüm bölgelerinden ve illerinden gelebilmelidir. Kanımca kaliteli eğitim, kaliteli öğrenci, kaliteli öğretmen ve kaliteli fiziki koşullarla mümkündür. Bunlardan birisi eksikse sistem çöküyor. Ayrıca, mesleki turizm eğitimi veren programların müfredatı, sektörün tüm paydaşları ile birlikte belirlenmelidir.

1K1: Turizm eğitimi konusunda bakanlığımız bünyesinde akademisyenler ve sektör temsilcileri ile turizm eğitimi sempozyumları ve çalıştayları düzenlenmektedir. Bu çalışmalarda değinilen önemli konuların hayata geçirilmesi için çaba harcanmalıdır. Bence, turizm eğitimi konusunda komisyonlar oluşturulmalı ve başta müfredat, staj, akademik takvim gibi tüm konular hakkında alınacak kararlar oybirliği ile alınmalı ve her iki taraf ta üzerine düşen görevi yerine getirmelidir. Hem okul hem de sektör ortaklaşa hareket etmelidir.

1O1: Okul ve sektör çok sıkı bir işbirliğine gitmelidir. Sektör kendi otelinde staj yapan ve başarılı olan öğrenciye istihdam imkânı sağlamalıdır. Turizm eğitimi veren okullar için akademik takvim turizm sezonuna göre düzenlenmelidir.

2A2: Turizm eğitimi müfredatı, başta Antalya ilindeki sektör temsilcileri ve akademisyenler olmak üzere tüm paydaşların katıldığı bir çalıştayda tüm bilimsel ve sektörel veriler göz önünde tutularak sil baştan yeniden düzenlenmelidir. Yabancı dil eğitimine büyük önem verilmeli ve mezun olabilmede yabancı dil dersi önemli bir kriter olmalıdır. Gerçekten Türkiye'de mesleki turizm eğitimi yeniden tanımlanma ve kriterleri yeniden oluşturulmalıdır.

2K2: Öncelikle ortaöğretimdeki turizm eğitiminden başlayıp, meslek yüksekokulunda ve turizm fakültelerindeki turizm eğitimi konularının masaya yatırılması gerektiğine inanıyorum.

2O2: Mesleki ve uygulamalı derslerin daha çok arttırılmasının daha faydalı olacağını düşünüyorum. Ayrıca, çevre koruma, iş sağlığı ve güvenliği ve kalite sistemleri derslerinin konulmasının gerekli olduğunu düşünüyorum. Akademik takvim konusunda ne edip ne yapıp bir yolunu bulup

düzenleme yapmamız gerekiyor. Biz otelciler, en geç 1 Mayıs itibarıyla kadrolarımızı tamamlamış oluyoruz. Bizden sezonu akademik takvime göre değiştirmemizi isteyemeyeceğinize göre, biz sizden akademik takviminizi turizm sezonuna göre düzenlenmesini istiyoruz. Bizler paydaş ise, talebe göre arzın olması kaçınılmazdır.

3A3: Üniversite düzeyinde mesleki turizm eğitimi veren tüm turizm programlarının turizm meslek yüksekokulları çatısı altında eğitim vermesi gerektiğini düşünüyorum. Bünyesinde otel işletmeciliği, yiyecek&içecek işletmeciliği ve seyahat işletmeciliği gibi programları içeren turizm meslek yüksekokullarında mesleki turizm eğitimi verilmesinin daha iyi olacağını düşünüyorum. Aynı zamanda bu meslek yüksekokullarının uygulamalı eğitim için fiziki imkânlarla sahip olmasını ve hatta uygulama otellerinin olması gerekliliğini düşünüyorum. Turizm meslek yüksekokullarında görevli akademisyenlerin mesleki deneyimlerinin olması ön koşul olmalıdır.

3K3: Üniversiteler, sadece öğrencilerin eğitimiyle değil aynı zamanda istihdamlarıyla da ilgilenmelidir diye düşünüyorum. Örneğin, turizm meslek yüksekokulu yöneticileri istihdamı sağlayan otel işletmeleri yöneticileriyle, ne tür donanıma sahip eleman istedikleri konusunda bilgi alışverişinde bulunmaları gerektiği kanısındayım.

3O3: Turizm eğitimi alan öğrencilere kariyer planı hakkında okulların bilgi vermesi gerektiğini düşünüyorum. Bu öğrencilere meslek yüksekokullarında çok iyi düzeyde yabancı dil eğitiminin verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Sektör tecrübeli akademisyenler olursa turizm eğitimi alan öğrencilerin turizm sektörünü daha iyi tanımaları mümkün olacaktır zannedirim.

Tartışma

Araştırmada, turizmle ilgili alanda görevli kamu yöneticileri, turizm sektöründe çalışan yöneticiler ve turizm programlarında görevli akademisyenler ortak bir görüş olarak verilen mesleki turizm eğitiminin nitelikli insan kaynakları yetiştirmek için yeterli olmadığı konusunda hemfikir oldukları görülmüştür. Verilen eğitimin kısmen yeterli veya yeterli olmadığını ifade eden katılımcılar tarafından; mesleki turizm eğitimi programlarının statüsü, müfredatın ders ve içerik açısından yetersiz olduğu, okul fiziki kapasite imkânlarının uygulamalı dersler için ihtiyaçlara cevap vermediği, akademik takvim tarihlerinin turizm sezonunu dikkate alarak hazırlanmadığı, okul-sektör işbirliğinin istenilen düzeyde olmadığı, çoğu akademisyenin istenilen mesleki turizm eğitimi verme niteliklerini taşımadığı ifade edilmiştir.

Mesleki turizm eğitimi ile ilgili yapılan birçok araştırmada elde edilen bulgular incelendiğinde; Güzel (2006) ve Aktaş ve Boyacı (1992) yükseköğretim kurumlarında sunulan turizm eğitiminin öğrencilerin beklentilerini karşılamadığını ve öğrencilerin tatmin düzeylerinin oldukça düşük olduğunu, Demirer (2000) ve Johnstone (1994) turizm eğitimi alan öğrencilerinin, sektör temsilcilerinin beklentilerini tam anlamıyla karşılamadıklarını, Koyuncu (2000) turizm eğitimi alan öğrencilerin beklentilerinin sektörle uyum sağlamadığını, Baltacı ve diğ. (2012), mesleki turizm eğitimi alan öğrencilerin yarısından fazlasının, okudukları bölüme bilinçsiz, daha önceden planlamadan, sadece bir üniversite okuma düşüncesiyle geldikleri ve günün şartlarında geçerli bir meslek olarak gördüklerinden dolayı seçtiklerini, öğrencilerin sadece dörtte birinin (%25) okudukları bölümü bilerek ve isteyerek, bilinçli tercih yaptıklarını tespit etmişlerdir (Baltacı *et al.* 2012, 19).

Koşan (2003), mesleki turizm eğitimi veren öğretim elemanlarının sayı ve nitelik bakımından yetersiz bulunduğu, ders planları içeriklerinin tereddütler içerdiği ve öğrencilerin araç-gereç kullanımında yetersiz olmalarının uygulamalı eğitim alanında makine ve teçhizatların yetersizliğinin bir göstergesi olduğunu belirtmiştir (Koşan 2003, 127). Ayrıca, eğitim ve öğretim kurumlarıyla turizm işletmeleri arasında istenen koordinasyon tam olarak sağlanamadığının

(Ehtiyar & Üngüren 2008, 175) ve turizm sektöründe çalışan yöneticiler açısından turizm eğitimi müfredatının beklentileri karşılamadığının tespit edildiği belirtilmiştir (Aydın 2010, 137).

Üzümcü ve Bayraktar (2004) yaptıkları çalışmada mesleki turizm eğitimi ile ilgili sorunları; Turizm ve otelcilik eğitim standartlarının belirlenmemesi, eğitim kurumlarının araç, gereç, malzeme ve bina eksikliğinin devam etmesi, öğrencilere mesleki eğitim açısından uygulama olanağı sağlayacak tesislerin olmaması ve bu nedenle istenilen düzeyde uygulama yapılamaması, turizm sektöründe çalışabilmek için en az iki yabancı dil bilgisi gerekirken turizm eğitimi alan öğrencilere hala bir yabancı dilin bile öğretilmemesi, uygulamayı iyi bilen ve sektörel gelişmeyi takip edecek düzeyde, uygulamalı eğitimin içinden gelmiş öğretim elemanı sıkıntısı olması, öğretim elemanlarının maddi yetersizlikler nedeniyle kendilerini geliştirecek olanaklardan yoksun olmaları ve ödenek yokluğu nedeniyle öğrenci stajlarının yeterince denetlenememesi olarak belirtmişlerdir (Üzümcü & Bayraktar 2004, 84-85).

Şahin ve Fındık (2008) yapmış oldukları çalışmada, sınavsız meslek yüksekokullarına geçiş sistemi, meslek yüksekokullarında eğitim kalitesini düşürmüş, meslek yüksekokullarının sektörün nitelikli eleman ihtiyacını karşılamak yerine başarısız öğrencilerin eğitimde son durağı haline dönüşmesine neden olduğu belirtilmiştir. Ayrıca öğrenci sayılarının artmasına rağmen okulların alt yapı, fiziksel mekan, donanım ve öğretim elemanı ihtiyacı aynı oranda karşılanmadığı, belirtilmektedir (Şahin & Fındık 2008, 80-81).

Güneş (1997), turizm eğitiminin ulusal bir eğitim politikası olarak ele alınmaması, ayrılan finansman azlığı, eğitimcilerin formasyon eksikliği, eğitim merkezlerinde müfredattan kaynaklanan sorunlar, eğitim merkezlerinin eksik altyapı eksiklikleri, öğrenci seçiminde ortaya çıkan sorunlar, turizm eğitim kurumları ile turizm işletmeleri arasındaki koordinasyonsuzluk, eğitim merkezlerinde teorik bilgilerin pratik uygulamaya tam olarak yansıtılmaması ve turizm işletmelerinin yöneticilerinin turizm eğitim kurumlarına karşı genelde olumsuz tavır içinde olmalarını başlıca sorunlar olarak ifade etmiştir (Güneş 1997, 104-105).

Şahin ve Okumuş (2002) tarafından yapılan çalışmada, turizm programlarının müfredatların hazırlanmasında deneyimli ve tanınmış akademisyenlerin yer almadığı, turizm programlarının turizm alanında uzman olmayan kişiler tarafından yönetildiği ve yönlendirildiği, uygulama derslerinin yapılabilmesi için gerekli olan maddi imkanların olmadığı, gerekli olmayan derslerin yer aldığı, bazı konuların farklı adlar altında tekrar edildiği, istihdam ve staj sorunlarının akademik takvimin uzunluğu nedeniyle devam ettiği belirtilmiştir (Şahin & Okumuş, 2002 24-25).

Mesleki turizm eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalarda belirtilen ve elde edilen sonuçlar incelendiğinde çalışmamızda ortaya konulan mesleki turizm eğitimi ile ilgili tüm sorunları destekler niteliktedir.

Sonuç ve Öneriler

Turizm eğitiminde gelinecek noktada gelecek yıllarda “*Turizmde Türkiye Mucizesi*” hedefleniyorsa, bunun eğitim ve bilgiye yapılacak yatırımlarla gerçekleştirilebileceği göz ardı edilmemelidir. Bu aşamada, öncelikle turizm eğitiminde yeniden yapılanma ve bunu gerektiren dinamiklerin önemsenmesi, izlenecek süreç ile ilgili doğru kararın verilmesi gerekmektedir (Kozak 2009, 3).

Mesleki turizm eğitimi konusunda yapılan odak grup görüşmesi yöntemiyle, nitelikli eleman yetiştirmek için mevcut mesleki turizm eğitiminin yeterliliğinin değerlendirilmesi, halen yaşanmakta olan sorunların neler olduğu ve bunlarla ilgili çözüm önerilerinin üretilmesine çalışılmıştır. Bu bağlamda, yapılan odak grup çalışmasında turizm sektörü için nitelikli eleman yetiştirmek için mevcut mesleki turizm eğitiminin yeterli olmadığı görüşü dile getirilmiştir. Bununla birlikte mevcut mesleki turizm eğitiminin yeterli olmamasında rol oynayan faktörlerin neler

olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bunları kısaca,

- mesleki turizm eğitimi programlarının statüsü,
- müfredatın ders ve içerik açısından yetersizliği,
- okul fiziki kapasite imkânlarının uygulamalı dersler için yetersizliği,
- akademik takvim süresinin sıkışıklığı,
- okul-sektör işbirliğinin yetersizliği,
- çoğu akademisyenin mesleki turizm eğitimi verme niteliklerini taşınamaması olarak adlandırabiliriz.

Yapılan bu çalışmada yukarıda belirtilen sorunlar için üretilen çözüm önerileri aşağıda sunulmuştur.

Mesleki Turizm Eğitiminin Programları Gözden Geçirilmeli ve İyileştirilmelidir.

Çoklu programa sahip meslek yüksekokulları bünyesinde bulunan turizm programları turizm alanında eğitim verebilme konusunda ihtisaslaşma imkânına sahip olamamaktadır. Çoklu ve farklı diğer disiplinlere ait programlara sahip meslek yüksekokullarında turizm programları kontenjanlarını artırma ve uygulamalı eğitim için tesis, araç ve gereç imkânına sahip değildirler. Bu nedenle turizm programları sadece turizm meslek yüksekokulları bünyesinde eğitim vermelidir. Çoklu programlara sahip meslek yüksekokulları bünyesinden çıkarılmalıdırlar. Oluşturulacak turizm eğitimi master planı çerçevesinde turizm meslek yüksekokulları kuruluş yeri seçimi yapılmalıdır. Turizm meslek yüksekokulları sadece turizm sektörünün yoğun olarak bulunduğu ve hizmet sunduğu bölgelerde kurulmalıdır. Turizm eğitimi alanında ihtisaslaşan meslek yüksekokulları bünyesinde program çeşitliliği artırılmalıdır. Örneğin, otel işletmeciliği, seyahat işletmeciliği, yiyecek & içecek işletmeciliği, gastronomi ve mutfak sanatları ve animasyon gibi bölümler açılmalıdır.

Müfredat ve Ders İçerikleri Yeniden Ele Alınmalı ve Düzenlenmelidir.

Mesleki turizm eğitimi müfredatı ve ders içerikleri sektörün ihtiyaçları dikkate alınarak paydaşların işbirliği ve eşgüdümünde hazırlanmalıdır. Müfredatı ve ders içeriklerini belirlemek için paydaşlar (turizm sektörü temsilcileri ve yöneticileri, üniversitede fakülte ve meslek yüksekokullarında görevli akademisyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı'nda görevli ilgili kamu yöneticileri) bir çalıştay kapsamında bir araya gelmeli, bilimsel ve sektörel veriler göz önünde tutularak çalışmalar yapmalıdırlar. Belirlenen müfredat ve ders içerikleri Türkiye'de tüm mesleki turizm eğitimi veren meslek yüksekokulları için bağlayıcı olmalıdır.

Turizm eğitimi programlarında 1 yıl zorunlu yabancı dil İngilizce hazırlık eğitimi verilmelidir. Muafiyet sınavına giren ve başarılı olan öğrenciler birinci sınıftan başlatılmalıdır. Birinci sınıfta ikinci bir yabancı dil eğitimi verilmelidir. Ayrıca ikinci sınıfta zorunlu mesleki yabancı dil eğitimi verilmelidir. Turizm eğitimine istenilen diplomaya sahip sektörde yönetici olan kişilerin teorik ve uygulamalı derslere katılarak ders vermesi sağlanmalıdır. Turizm ve etik, ekoturizm, kalite standartları ve iş sağlığı ve güvenliği gibi mesleki kültür ve bilgi derslerinin müfredatta yer alması, akademik derslerden ziyade mesleki derslerin verilmesi çalışmada üretilen çözüm önerileri arasında yer almıştır.

Turizm meslek yüksekokullarında haftalık ders saatleri azaltılmalıdır. Bununla birlikte ekonomik durumu düşük olan öğrencilerin okurken çalışabilmelerine de imkân sağlanmalıdır. Çalışmada turizm meslek yüksekokulu ve çoklu programa sahip meslek yüksekokullarında turizm programı öğrencileri için birinci öğretimin 08:30-14:30 arasında ikinci öğretim öğrencileri için 17:30-22:30 arasında olması önerilmiştir. Böylece hem birinci öğretim hem de ikinci

öğretim turizm programı öğrencileri için hem okuma hem de çalışma imkanı sağlanmış olacaktır.

Okul Fiziki Kapasite İmkânları Uygulamalı Dersler İçin Yeterli Hale Getirilmelidir.

Uygulama derslerinin en kaliteli bir şekilde verilebilmesi için meslek yüksekokullarının kuruluş yeri seçiminde ve tasarımında hem tesis hem de araç ve gereç bakımından uluslararası standartların sağlanması bir zorunluluktur. Göstermelik bir resepsiyon odası, bir mutfak ve bir servis odasında göstermelik uygulamalı dersler yaparak sektöre istenilen nitelikte elemanlar yetiştirmek imkansızdır. Turizm meslek yüksekokulu bünyesinde en az 50 odalı ve 100 yataklı mutfak, restoran, kat hizmetleri, ön büro birimleri bulunan ve çok amaçlı en az bir salonu olan uygulama oteli olmalı ve gerçek anlamda bölgede turizm sektörüne hizmet sunmalıdır. Uygulama otellerinde uygulama dersleri yapılmalı, akademisyenlerin gözetiminde ve denetiminde uygulamalı dersler kapsamında öğrenciler hizmet sunma imkânına sahip olmalıdır.

Bununla birlikte, sektörde çalışan yöneticiler, kendi uzmanlık alanlarında (mutfak şefleri mutfakta, kat hizmetleri müdürleri katlarda, ön büro müdürleri ön büroda) uygulama otellerinin bölümlerinde öğrencilere uygulamalı eğitim verebilmelidir. Ayrıca, turizm sektöründe kullanılan en son teknolojik araç ve gereçlerini ve otomasyon programlarını öğrenciler okullarında öğrenebilmelidirler.

Akademik Takvim Süresi Sektörün İhtiyacı Doğrultusunda Düzenlenmelidir.

Mesleki turizm eğitimi veren meslek yüksekokulları için turizm sezonu dikkate alınarak akademik takvim oluşturulmalıdır. Akademik takvim süresinin sıkışıklığı, hem öğrencilerin sektörde staj yeri bulma ve staj yapma imkânını kısıtlamakta hem de iş bulma ve çalışma imkânını bulamamalarına neden olmaktadır. Turizm meslek yüksekokullarında akademik takvim 1 Ekimde başlamalı ve sınavlar dâhil 1 Mayısta bitmelidir. Turizm sektörü için en yoğun dönem 1 Mayıs itibarıyla başlamaktadır. Bu nedenle turizm sektörü insan kaynakları planlamasını yaptıktan sonra sezon ortasında öğrenci stajını kabul etmesi ya da iş için istihdam sağlaması planlama ve işgörenleri işe alma süreci tamamlandığı için mümkün olamamaktadır. Ortaöğretimde faaliyet gösteren turizm meslek liseleri eğitim takvimi turizm sektörü için uygundur. Üniversite düzeyinde eğitim veren turizm meslek yüksekokullarının da aynı şekilde akademik takvime göre turizm sezonu düzenlenemeyeceğine göre turizm sezonuna göre düzenlemesi kaçınılmazdır.

Okul-Sektör İşbirliği Eşgüdüm İçerisinde Yürütülmelidir.

Çalıştayda hem okul (arz eden) hem de sektör (talep eden) tarafından işbirliğinin yetersiz olduğu önemle vurgulanmıştır. Turizm sektörü yöneticileri tarafından, uluslararası turizm rekabetinde var olabilmek için verilen turizm eğitiminin kaliteli olması gerekliliğine vurgu yapılarak, sektörün turizm eğitime imkân dâhilinde her türlü desteği vermesi için kapsamlı bir işbirliği ve eşgüdümün sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Turizm meslek yüksekokullarının bölgesindeki özellikle kurumsallaşmış turizm işletmeleri ile çok yönlü ve kapsamlı stratejik işbirliğine gitmeleri gerekliliği vurgulanmıştır. İstenilen nicelikte ve nitelikte eleman ihtiyacının karşılanması için okul ve sektörün karar almada ve uygulamada işbirliği ve eşgüdüm içerisinde olması gerekliliği önemle belirtilmiştir. Öğrencilerin uluslar arası kuruluşlarca akredite edilen bir mesleki turizm eğitimi alması, staj yeri bulma ve staj yapma ve mezun olan öğrencilerin istihdam edilebilmesi kapsamında kamu yönetiminin de sorumluluğu ve denetimi üstlenerek teşvik ve yaptırım yoluyla sürece dahil olması gerekliliği ifade edilmiştir.

Akademisyenlerin Mesleki Turizm Eğitimi Verme Nitelikleri Arttırılmalıdır.

Çalıştayda mesleki turizm eğitimi verecek akademisyenlerin turizm alanında yüksek lisans

ve/veya doktora yapmış olsalar dahi en az 5 yıl sektör deneyimi olmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Mesleki turizm deneyimi olmayan akademisyenlerin bilgi ve tecrübe yetersizliği, öğrencilerin aldıkları turizm eğitimi memnuniyet düzeylerini düşürdüğü ifade edilmiştir. Yeterli sektörel deneyime sahip olmayan ve çok uzun süre önce sektörde çalışan, sektörel bilgi ve tecrübesini yenilemek isteyen akademisyenlere sektörün “*eğiticilerin eğitimi*” kapsamında destek vermesi gerekliliği belirtilmiştir.

Böyle bir nitel araştırmada; ortaya konulan mevcut durumun, sorunların ve çözüm önerilerinin bireylere ve içinde bulunulan koşullara göre sürekli bir değişim içinde olduğu ve araştırmanın benzer gruplarla tekrarlanmasının aynı sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmadığını en baştan kabul etmek gerekmektedir. Bununla birlikte çalışmamızın kantitatif değil de kalitatif bir yöntemle yapılması çok yönlü ve kapsamlı bir konu olan mesleki turizm eğitiminin değerlendirilmesinde paydaşların birebir görüş ve önerilerini ortaya koymaları, tartışmaları ve sorunların tespit edilmesine ve çözüm önerilerinin üretilmesine samimi bir şekilde katılmaları çalışmamızın faydalı olacağını düşünmemizde önemli bir rol oynamıştır. Mesleki turizm eğitimi konusunda kantitatif çalışma yapacak akademisyenler için de çalışmamızın bir kaynak olarak katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Sonuç olarak, her ne kadar turizm sektörü için istenilen nicelikte ve nitelikte eleman yetiştirmek için sorun teşkil eden faktörlerin çözülmesi kaliteli mesleki turizm eğitimi açısından gerekli ise de yeterli değildir. Çok yönlü ve kapsamlı sorunları bünyesinde taşıyan mesleki turizm eğitiminin sorunlarının çözülmesini güçleştirmektedir. Mesleki turizm eğitiminin kriterlerinin belirlenmesinde, sorunların tespit edilmesinde ve çözülmesinde paydaşların görüşlerini ve önerilerini öğrenmek amacıyla yapılan odak grup görüşmesi yöntemiyle yapılan bu araştırmanın; nicel analize göre daha güvenilir sonuçlar elde edildiği ve geliştirilmeye değer bir çalışma olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, araştırmaya katılan gruba geribildirim imkanı sağlanması ve aynı grup tarafından sonuçların kabul görmesi araştırmanın güvenilirliği yanında geçerliliğini de ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Aaker D., Kumar V. & Day G. S. (2004). *Marketing Research*. New York 2004.
- Aksu M. & Bucak T. (2012). "Mesleki Turizm Eğitimi". *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi* 4/2 (2004) 7-18.
- Aktaş A. & Boyacı C. (1992). "Üniversiteler Kurumunda Lisans Düzeyinde Turizm İşletmeciliği ve Akdeniz Örneği". *III. Ulusal Turizm Kongresi*, Kuşadası Belediye Yayınları 5.
- AKTOB (Akdeniz Turistik Otelciler ve İşletmeciler Birliği) (2014). *2013 Yılı Turizm İstatistikleri Raporu*. Kaynak: <http://www.aktob.org.tr/pdf/aktob.turizm.verileri.pdf>. Erişim Tarihi: 31.12.2014
- Alkan, C., Doğan H. & Sezgin İ. (1998). *Mesleki ve Teknik Eğitimin Esasları*. İstanbul 1998.
- Alp T. (1992). *Türkiye`de Turizm Eğitimin Yapısı, Uygulanan Politikalar ve Sonuçları*. Turizm Bakanlığı Turizm Eğitimi Genel Müdürlüğü, No: 47. Ankara 1992.
- Aymankuy Y. & Aymankuy Ş. (2002). "Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Turizm Eğitimi Veren Yükseköğretim Kurumlarının Buldukları Yerlerin Analizi ve Turizm Eğitimi için Öneri Bir Model". *Turizm Eğitimi, Konferans-Workshop* (2002) 29-41. Ankara.
- Aydın S. (2010). *Üniversite ve Sektör Temsilcilerinin Bakış Açısıyla Lisans Düzeyindeki Turizm Eğitiminin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya 2010.
- Baltacı F., Üngüren E., Avsallı H. & Demirel O. N. (2012). "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Eğitim Memnuniyetlerinin ve Geleceğe Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 4/1 (2012) 17-25.
- Baum T. (1995). *Managing Human Resources in the European Hospitality Industry: A Strategic Approach*. London 1995.
- Christou E. (1999). "Hospitality Management Education In Greece: An Exploratory Study". *Tourism Management* 20/6 (1999) 683-691.
- Çokluk Ö., Yılmaz K. & Oğuz E. (2011). "Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi". *Kuramsal Eğitimbilim* 4/1 (2011) 95-107.
- Demirer H. (2000). "Kapadokya Bölgesi Turizm Belgeli Konaklama İşletmeleri Üst ve Orta Düzey Yöneticilerinin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinden Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma". *Kapadokya Toplantıları VII* (2000) 8-23. Nevşehir.
- Ehtiyar R. & Üngüren E. (2008). "Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk ve Kaygı Seviyeleri ile Eğitime Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/4 (2008) 159-181.
- Güneş İ. (1997). "Türkiye`de Turizm Eğitim ve Öğretiminin Temel Sorunları". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 8 (1997) 99-105.
- Güzel N. G. (2006). *Yükseköğretimde Turizm Eğitimi ve Hizmet Kalitesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara 2006.
- Hacıoğlu N. (1992). "Yükseköğretimde Mesleki Turizm Eğitimi Geliştirme Perspektifleri". *Turizm Eğitimi, Konferans-Workshop*, Ankara.
- Hacıoğlu N., Kaşlı M., Şahin S. & Tetik N. (2008). *Türkiye`de Turizm Eğitimi*. Ankara 2008.
- Johnstone D. (1994). "College at Work: Partnerships and Rebuilding of American Competence". *Journal of Higher Education* 65/2 (1994) 168-181.
- Keung S. W. (2000). "Tourist's Perception of Hotel Frontline Employess' Questionable Job-related Behaviour". *Tourism Management* 21/2 (2000) 21-34.
- Karasar N. (1995). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara 1995.
- Koşan A. (2003). "Eğitimde Okul-Sektör İşbirliği". *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/1 (2003) 107-130.
- Koyuncu M. (2000). "Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Turizm İşletmeleri Yöneticilerinden Beklentileri". *Kapadokya Toplantıları VII* (2000) 24-35. Nevşehir.
- Kozak M. A. (2009). "Akademik Turizm Eğitimi Üzerine Bir Durum Analizi". *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)* 22 (2009) 1-20.

- Krueger R. A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research*. London 1994.
- Kuş E. (2003). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara 2003.
- Maviş F. & Kozak S. (1992). “Meslek Yüksekokullarında Turizm Programı ve Anadolu Üniversitesi Eskişehir Meslek Yüksekokulu Turizm Otelcilik Ders Programı”. *Turizm Eğitimi, Konferans-Workshop*, Ankara 1992.
- Olalı H. (1982). *Turizm Politikası ve Planlaması*. İzmir 1982.
- Pelit E. & Güçer E. (2006). “Turizm Alanında Öğretmenlik Eğitimi Alan Öğrencilerin Turizm İşletmelerinde Yaptıkları Stajları Değerlendirmeleri Üzerine Bir Araştırma”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 1 (2006) 139-164.
- Sekaran, U. (1992). *Research Methods for Business*. New York 1992.
- Sem J. & Clements C. (1996). “Tourism and Recreation Management: Strategies for Public Lands”. *Parks and Recreation* 31/9 (1996) 92-105.
- Seymen A. O. (2002). “Turizm İşletmelerinde Oryantasyon Eğitiminin İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Önemi ve Buna Yönelik Program Modelinin Oluşturulması”. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi* 13/1 (2002) 15-25.
- Şahin İ. & Fındık T. (2008). “Türkiye’de Mesleki ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunları ve Çözüm Önerileri”. *Türk Standartlar Enstitüsü Dergisi* 12/3 (2008) 65-86.
- Şahin Ö. & Okumuş F. (2002). “MEB-YÖK Meslek Yüksekokulları Program Geliştirme Projesi Çerçevesinde Turizmle İlgili “Otel İşletmeciliği” ve “Seyahat İşletmeciliği” Programlarının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Turizm Eğitimi, Konferans-Workshop*, Ankara 2002.
- Ünlüönen K. (2000). “Turizm İşletmeciliği Öğretmenlik Programlarının Öğrenci Beklentileri ve Algılamaları Açısından Değerlendirilmesi”. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi* 3 (2000) 218-238.
- Ünlüönen K. & Boylu Y. (2005). “Türkiye’de Yüksek Öğretim Düzeyinde Turizm Eğitimindeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 3/12 (2005) 11-32.
- Üzümcü T. P. & Bayraktar S. (2004). “Türkiye’de Turizm Otel İşletmeciliği Alanında Eğitim Veren Yüksek Öğretim Kuruluşlarındaki Eğitimcilerin Turizm Mesleki Eğitiminin Etiksel Açıdan İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması”. *3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, Bildiri Kitabı*, 80.
- Yıldırım A. & Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara 2013.
- Yılmaz K. & Oğuz E. (2011). “Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi”. *Kuramsal Eğitimbilim* 4/1 (2011) 95-107.
- Yılmaz H. & Yolal M. (2008). “Film Turizmi; Destinasyonların Pazarlanmasında Filmlerin Rolü”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8/1 (2008) 175-192.